

Katalogiseringsutredning avseende förhållandena vid svenska forskningsbibliotek

Projektplan

1. Bakgrund

Under 2004 och 2005 har flera initiativ tagits angående en effektivisering av katalogiseringen vid landets forskningsbibliotek.

Vid BIBSAM-rådets sammanträde den 16 november 2004 aviserades att BIBSAM planerade för en utredning med syfte att studera hur den tekniska utvecklingen har påverkat, eller kan påverka, katalogiseringen i ett rationaliseringsperspektiv.

I februari 2005 skickade överbibliotekarierna vid nio av landets större universitets- och högskolebibliotek in en gemensamt undertecknad skrivelse till riksbibliotekarien, där man föreslår en översyn av flöden, arbetssätt, information och styrformer. Vid samma tillfälle lämnade man även in en ansökan om projektbidrag till BIBSAM. Projektförslaget avsåg en processanalys av flöden, information och styrformer mellan å ena sidan KB och å andra sidan universitetsbiblioteken.

Alltsedan tillkomsten av LIBRIS vid början av 1970 talet har ett av de huvudsakliga utvecklingsmålen varit att rationalisera forskningsbibliotekens katalogisering. Samkatalogisering enligt principen att en förvärvat bok eller tidskrift endast skall katalogiseras en gång är en av hörnstenarna för samarbetet, och det torde vara svårt att hävda att detta inte starkt bidragit till att katalogiseringen rationaliserats.

På lokal nivå sker katalogiseringen i två system, dels i LIBRIS, där den första registreringen görs, dels i de lokala systemen, dit posterna hämtas och i viss utsträckning redigeras och kompletteras.

Antalet bibliotek som katalogiserar sitt material i LIBRIS uppgår nu till över 300. Antalet personer som registrerar i LIBRIS har vuxit starkt på senare år, inte enbart på grund av att antalet bibliotek ökat, utan också för att katalogiseringen decentraliserats på många bibliotek.

Under de senaste årens utveckling av LIBRIS har ett antal nya funktioner tillförts för att ytterligare effektivisera katalogiseringen. En ny katalogiseringsklient har implementerats, liksom nya funktioner för postöverföring. Det internationella samarbetet har utökats. LIBRIS övergång till MARC 21-formatet har medfört vissa förändringar i katalogiseringspraxis.

2. Syfte med utredningen

Syftet är att åstadkomma en effektivisering av katalogiseringen inom Librisbiblioteken samt en tydlig struktur för kommunikation och beslut i gemensamma frågor. Syftet preciseras under direktiven för respektive delstudie.

3. Avgränsning

I första hand rör utredningen de s.k. BIBSAM-biblioteken. De förändringar som utredningen kan komma att resultera i kommer även andra bibliotek till godo. Dit hör exempelvis de LIBRIS-registrerade bibliotek som inte ingår bland BIBSAM-biblioteken. Dit hör även folkbiblioteken vars katalogisering bedrivs på ett annat sätt (inköp av färdiga katalogposter, oftast från medieleverantören).

Någon användarundersökning ryms inte inom katalogiseringsutredningens ram. Det finns emellertid ett rikt material av användarundersökningar gjorda i andra länder, och KB kommer att göra en sammanställning av sådana resultat som skall beaktas inom katalogiseringsutredningen.

4. Projektorganisation

Utredningen omfattar tre särskilda studier:

1. Kvantitativa uppgifter och analys av postflödet inom Librisbiblioteken, både avseende varifrån poster hämtas och tekniken för postimport
2. En studie över beslutsstrukturer som avser katalogiseringen inom Librisbiblioteken
3. En förstudie över vad en övergång till Dewey Decimal Classification skulle kräva

En styrgrupp bestående av representanter för KB och för universitetsbiblioteken utses av riksbibliotekarien. Som referensgrupp fungerar Librisbibliotekens katalogråd, utökat med Libris ledningsgrupp. För delstudie 3 tillsätts därutöver en särskild, mindre referensgrupp med specifik kompetens.

Ansvariga för de tre delstudierna rapporterar till styrgruppen. Samtliga delstudier bör bedrivas med stor öppenhet, i nödvändig samverkan sinsemellan och i samverkan med andra, relevanta utredningar (se vidare under respektive delstudie).

5. Tidsplan och budget

Samtliga delstudier avses bedrivas huvudsakligen under vintern och våren 2006 och vara avslutade under hösten samma år. KB finansierar var och en av delstudierna med ett engångsbelopp. Se vidare under respektive delstudie.

Delstudie 1, kvantitativa uppgifter och analys av postflödet

1. Syfte med undersökningen

Det övergripande syftet är att föreslå åtgärder som kan effektivisera bibliotekens katalogisering. Dessa åtgärder kan vara av olika beskaffenhet. Det kan dels handla om att genom ett mer rationellt arbetssätt förbättra situationen, dels om att identifiera åtgärder som kan minimera andelen primärkatalogiseringar till förmån för sekundärkatalogisering samt minimera andelen nödvändiga, manuella ingrepp vid sekundärkatalogisering.

2. Avgränsningar

Frågan om att på nationell nivå övergå till Dewey-systemet i stället för SAB har aktualiserats

på senare tid. Hypotesen är att en sådan övergång skulle kunna innebära möjligheter till ökad effektivitet i övertagandet av importerade poster. Den aspekten kommer att studeras inom delstudie 3, utredningen av allmänna förutsättningar och konsekvenser för/av en övergång till DDC. Samordning bör ske mellan delstudie 1 och delstudie 3 i denna fråga och resultaten inom delstudie 3 bör kunna utnyttjas i delstudie 1.

3. Arbetssätt och uppgifter

Utredningen skall göra en kartläggning av nuläget rörande forskningsbibliotekens katalogisering.

Arbetsinsatserna vid katalogisering är beroende av om det vid katalogiseringstillfället finns en färdig post att utnyttja eller ej, samt av hur lättillgänglig en befintlig katalogpost är. Med primärkatalogisering menas i det följande att katalogisatören gör en ny post. Med sekundärkatalogisering menas att katalogisatören utnyttjar en befintlig post. De arbetsinsatser som förekommer vid sekundärkatalogisering varierar kraftigt beroende på om en befintlig post redan finns i Librisbasen, om den hämtas från ONE-basen eller om den hämtas från någon annan, extern bas. En avgörande fråga är i vilken utsträckning det finns färdiga poster att tillgå vid katalogiseringstillfället. Det gäller både det utländska och det svenska materialet.

Kartläggningen bör omfatta kvantitativa beräkningar av antal primär- och sekundärkatalogiseringar, antal årsarbetskrafter, totala kostnader för katalogisering, kostnad per katalogpost etc. samt en flödesbeskrivning, inkluderande var och hur poster hämtas för sekundärkatalogisering samt hur stora ingrepp som görs i importerade poster. Arbetsinsatserna i fråga om klassificering och ämnesordsindexering bör uppskattas. I denna fråga förutsätts samverkan med delstudie 3.

Flera av uppgifterna kan tas fram med hjälp av Libris befintliga statistikfunktioner. I andra fall kan särskilda programmeringsinsatser eller enkätundersökningar bli nödvändiga.

Samverkan med övriga delstudier inom katalogiseringsutredningen förutsätts. Utredningen har vidare kopplingar till den nyligen igångsatta förstudien om LIBRIS som lokalt system, samt till det så kallade Dawsonprojektet, som skall testa möjligheten att använda utländska poster direkt från leverantör. Resultaten i dessa båda projekt bör beaktas i katalogiseringsutredningen.

Utifrån ovanstående underlag görs en analys samt lämnas förslag på effektivare rutiner och flöden.

4. Projektorganisation

Utredningen bedrivs av en ensamutredare som redovisar till den för katalogiseringsutredningen gemensamma styrgruppen.

5. Tidsplan och budget

Projektstart: 1 februari 2006. Definitiv tidsplan fastställs i anslutning till projektstarten, men projektet skall under alla förhållanden avrapporteras under hösten 2006 i form av en skriftlig slutrapport. Resursbehov: projektledarens arbetsinsats beräknas till 30 mandagar.

Förutom projektledarens ersättning kan tillkomma kostnader för resor, anordnande av möten, samt eventuella kostnader för särskilda undersökningar genomförda inom projektet.

Delstudie 2, Rationell kommunikations- och beslutsprocess för nationell katalogisering

1. Bakgrund

I takt med en ökad komplexitet i hanteringen av katalogiseringsfrågorna har antalet intressenter på nationell och internationell nivå vuxit.

I dagsläget kan bl.a. följande nationella aktörer identifieras:

- LIBRIS-bibliotekens katalogråd
- LIBRIS ledningsgrupp
- Svensk Biblioteksförnings katalogkommitté
- Svensk Biblioteksförnings kommitté för klassifikation (SAB)
- KB: IDA / LIBRIS / BIBSAM

På internationell nivå finns bl.a. organisationer som IFLA och ISO.

På senare tid har från bibliotekshåll framförts kritik angående öppenhet och tydlighet i dagens beslutande organ.

Hösten 2004 gav överbibliotekarierna vid CTH, GUB, KIB, KTHB, LiUB, LUB, SUB, UmUB och UUB katalogcheferna vid respektive bibliotek i uppdrag att analysera och lista vilken *typ av förändringar* i katalogregler/system/teknik som genererar större arbetsinsatser i någon form på lokal nivå.

Resultatet av katalogchefernas genomgång finns sammanställt i ett diskussionsunderlag, vilket i sin tur ledde till att överbibliotekarierna skickade en skrivelse till riksbibliotekarien¹ där de föreslog en fortsättning på uppdraget som går ut på att använda processanalys som metod för att förbättra existerande styrformer, rutiner och kommunikation.

2. Syfte

Projektets syfte är att förbättra samarbete, information, kommunikation och beslutsprocess rörande katalogiseringsverksamheten och att föreslå förändringar som kan rationalisera och förbättra katalogiseringsssamspelet mellan KB och universitets- och högskolebiblioteken.

Det övergripande målet är att berörda parter ska anse att samarbete och kommunikation om katalogiseringsfrågor mellan central och lokal nivå har förbättrats på ett påtagligt sätt. I slutet av 2006 ska nya avtal mellan berörda parter tas fram. I avtalen ska framgå var, när, hur och av vem beslut om ändrade katalogiseringsrutiner tas samt hur förslag till förändringar och utvecklingsarbete kommuniceras och förankras.

3. Angränsande samtidiga projekt och utvecklingsarbeten

Det förutses att nödvändig kontakt upprättas med de två andra delstudierna inom Katalogiseringsutredningen,

1. Kvantitativa uppgifter och analys av postflödet inom Librisbiblioteken
3. Förstudie rörande eventuell övergång till Dewey som klassifikationssystem

Förslag till förändringar som kommer fram som resultat av processanalyserna i delstudie 2 bör kunna användas i övrigt utvecklingsarbete. Dessutom kan förslag till förändringar rörande kommunikation

¹”Nationell katalogisering – rationell katalogisering.” 2005-02-10.

och beslutsprocess testas och användas i praktiken för kommunikation om de förändringar som övriga utvecklingsarbeten leder till.

4. *Projektid*

Projektet startar i september 2005. Projektidens längd är beroende av hur många processanalyser som ska göras. Projektledaren har i uppdrag att i samråd med projektgrupp och styrgrupp föreslå lämpligt antal processanalyser och att därefter återkomma med förslag till projektid. En aspekt som ska beaktas är att processsynsättet bygger på eftertanke och att analys och förbättringsförslag inte kan hastas fram.

5. *Arbetsätt*

Uppdraget är att i **projektform** och med **processanalys** som metod analysera kommunikation och beslutsstruktur för katalogiserings- och klassificeringsarbetet vid BIBSAM-biblioteken.

Allt processororienterat förändringsarbete utgår från kundnytta/brukarnytta och grundas på att det kan genomföras med en förutsättningslös attityd hos alla involverade. Processtänkandet, som har kommit att bli allt vanligare inom den statliga förvaltningen², förutsätter dels att myndighetens ledning stödjer och själva tillämpar processsynsättet, dels att berörda medarbetare omfattas av synsättet och själva kartlägger och analyserar processerna. Arbetet med kartläggning och analys leds av en eller flera erfarna processledare. En annan förutsättning är att experter i chefsställning (i det här fallet katalogchefer/-ansvariga) inte själva deltar aktivt i processgenomgången. Deras kunskaper tas i stället tillvara i form av en expertpanel eller en projektgrupp.

6. *Projektorganisation*

Utredningen bedrivs av en projektledare som redovisar till den för Katalogiseringsutredningen gemensamma styrgruppen.

Projektledare

Projektledaren har erfarenhet av projektledning och kommunikationskompetens samt kunskaper om processarbete, forskningsbibliotekens verksamhet och viss insikt i katalogisering. Projektledaren utses av riksbibliotekarien.

Expertpanel / Projektgrupp

Expertpanelen / Projektgruppen sätts samman med följande kompetens och mandat

- katalogchefer/katalogansvariga med mandat att genomföra de förändringar i rutiner m.m. som projektet är avsett att leda till.
- personer med erfarenhet av att leda processanalysarbete

I gruppen ska finnas representanter för KB, de stora universitetsbiblioteken och för högskolebiblioteken. Projektledaren ger förslag till expertpanel / projektgrupp. Styrgruppen beslutar.

Processanalysgrupper

Processanalysgrupperna består av personer som dagligen arbetar med katalogisering och/eller klassificering/indexering. De bibliotek vars katalogiserings-/klassificeringsverksamhet ska analyseras utser deltagarna i samråd med processanalysledarna.

² Se ”Processororientering i staten – en studie av hur statliga myndigheter arbetar med processororientering av verksamheten” Lars Stigendal och Thomas Johansson. 2003. ISBN 91-631-4572-3

Expertpanel

Många personalkategorier berörs av katalogiseringsbeslut och många har specialkunskaper som är viktiga att ta tillvara. Expertpanelen kan vara sammansatt av exempelvis katalogiseringsexperter, klassificerings-/indexeringsspecialister, systembibliotekarier, webbutvecklare, personal med kundservicefunktioner och bibliotekarier som undervisar i informationssökning.

Projektledaren föreslår personer till expertpanelen. Styrgruppen beslutar.

Projektkommunikation, uppföljning och redovisning

Projektet ska löpande redovisa aktiviteter, analyser och resultat. En kommunikationsplan integreras i projektplanen. Projektet bör etablera ett projektforum på webben i syfte att alla involverade parter lätt ska kunna följa projektets aktiviteter. Delresultat stäms av med styrgruppen. Slutredovisning ska göras vid lämpligt tillfälle i slutet av projektperioden för styrgrupp och uppdragsgivare. Projektledaren ansvarar.

7. Tidsplan och budget

Delstudien genomförs under 2006 och skall vara avslutad under hösten detta år. 20 arbetsdagar beräknas för projektledarens uppgift.

Övergång till DDC - förstudie

1. Bakgrund

De flesta bibliotek i Sverige använder SAB:s klassifikationssystem för svenska bibliotek. För många av forskningsbiblioteket fungerar inte SAB-systemet tillfredsställande. Det underhåll och den utveckling som sker är inte tillräckligt. Möjligheterna till internationellt samarbete och rationalisering kring klassifikation är små när vi använder ett eget klassifikationssystem. En övergång till Dewey decimal classification (DDC), världens mest spridda klassifikationssystem, framstår som en möjlighet som bör undersökas.

För att ge svenska bibliotek tillfälle att bekanta sig med DDC anordnade BUS under våren en konferens och en kurs i DDC. DDC är spritt till över 135 länder och översatt till mer än 30 språk. Det underhålls och utvecklas av en redaktion som finns på Library of Congress. Det finns bra verktyg för katalogisatörer, t.ex. WebDewey. De bibliotek som deltog på konferensen och kursen ställde sig positiva till att gå vidare och närmare undersöka vad en övergång skulle innebära.

2. Syfte

Syftet med förstudien är att undersöka vad en övergång till DDC skulle innebära för KB och för andra svenska bibliotek. Vilka insatser skulle behövas vid övergången och vad skulle det kosta? Vad skulle övergången innebära på sikt och hur skulle kostnaderna för klassifikation påverkas?

Några punkter förstudien ska ta upp:

Samsökning mellan SAB och DDC

En stor andel av de katalogposter som finns i Libris idag har inte DDC-kod, och manuell omklassificering av verken är inte möjlig, men litteratur klassificerad före och efter övergången bör ändå vara sökbar tillsammans. Olika möjligheter att hämta klassifikationskoder från andra bibliotekskataloger eller göra mappningar mellan SAB och DDC möjlig ska undersökas. Konkordansen SAB och DDC kan vara en utgångspunkt. En annan möjlighet är att använda den mappning som finns mellan Library of Congress Subject Headings och Svenska ämnesord som en ingång till DDC.

Hylluppställning

Kan man behålla SAB som hylluppställning och samtidigt klassa med DDC eller är det bättre med en total övergång?

Översättning

Alla länder som börjat använda DDC på bred front hittills har haft tillgång till en översättning av DDC till det egna språket. Förstudien bör ändå ta upp om en översättning behövs eller om vi kan använda den engelskspråkiga DDC. Vidare måste förstudien diskutera frågan om vilken version av DDC som ska översättas, hela Dewey, den förkortade Dewey eller en egen förkortning. Här har man förstås god hjälp av erfarenheterna från de översättningar som nyligen gjorts, t.ex. de norska och de tyska. Tidsåtgången och kostnaderna för en översättning ska uppskattas.

Utbildning och andra insatser

Förstudien bör också undersöka vilka insatser som krävs i övrigt i form av t.ex. utbildning av katalogisatörer i samband med övergången.

Hur påverkas arbetet med klassifikation på sikt?

Resurser kommer att sparas på att många verk redan är klassade och inte behöver klassas igen av svenska bibliotek. Förstudien ska innehålla en uppskattning baserad på statistik av hur stor del av förvärvet detta gäller.

Underhåll av den svenska översättningen

Om vi gör en svensk översättning behövs en organisation som är ansvarig för underhållet av den. Förstudien ska föreslå hur detta ska organiseras och bedöma kostnader för underhållet.

Folkbibliotek

Varje bibliotek fattar själv beslut om en övergång till DDC, och forskningsbiblioteken är de som i första hand visat sig intresserade. Men förstudien ska också undersöka folkbibliotekens intresse för en övergång samt hur folkbiblioteken skulle påverkas av att forskningsbiblioteken övergår till DDC.

3. Projektorganisation

Utredningen genomförs som en förstudie av en ensamutredare inom Katalogutredningens ram. En särskild, mindre referensgrupp med särskild kompetens kommer att utses.

4. Tidsplan och budget

Förstudien genomförs huvudsakligen under vintern och våren 2006 och beräknas till tre manmånader. Resor till Norge och Tyskland är planerade.